

Medicine

REYNIR TÓMAS GEIRSSON, prófessor, sendi nýlega bréf í pósti með stuttri hugleiðingu um enska orðið og alþjóðlega hugtakið **medicine**. Hann sagði meðal annars að innan þeirrar greinar, sem **medicine** nefnist á ensku og **læknisfræði** á íslensku, vinni margir sem ekki eru læknar og hafa aðra grunnmenntun, en eigi engu að síður fullt erindi og tilvistarrétt á þeim vettvangi. Reynir spurði hvort til væri – eða til mætti búa – íslenskt orð sem hefði jafn víðtæka merkingu og alþjóðlega heitið **medicine**. Með því á Reynir væntanlega við að það íslenska heiti verði yfirheiti eða samheiti fyrir þær fræðigreinar sem tengjast meðferð sjúkdóma og umönnun sjúkra.

Í fljótu bragði er undirrituðum ekki kunnugt um slíkt orð. Íðorðasafn lækna tilgreinir íslensku þýðingararnar: 1. *lyf, meðal*. 2. *læknisfræði*. 3. *lyflæknisfræði*. Læknisfræðiorðabók Dorlands tekur í sama streng: 1. *sérhvert lyf eða lækningaúrræði*. 2. *listin og fræðin sem fást við greiningu og meðferð sjúkdóma og viðhald heilsu*. 3. *meðferð sjúkdóma með öðrum hætti en skurðaðgerðum*.

Medeor

Stutt innrás í orðsifjafraeðina leiddi í ljós latnesku sögnina **medeor**, að græða, lækna, létta, lagfæra, ráða bót á, endurbyggja. Af henni eru talin dregin nafnorðin **medicus**, *læknir*, og **medicina**, *læknislist*, *læknislyf*. Finna má einnig nafnorðið **medicamentum**, *meðal*, *lyf*, *lækningaúrræði*.

Athyglisverð er þessi merkingarþróun frá hinu ósértæka, **að græða**, yfir í hið sértæka, **að lækna**. Reynir gefur í skyn að merkingarþróun hafi síðan einnig orðið í heitinu **medicine**, frá því að ná eingöngu yfir fræði læknanna yfir í það að ná einnig yfir fræði annarra starfsgreina sem sjúkdómum og lækningum tengjast.

Til að gera langa sögu stutta má benda á að þær stofnanir sem taka á móti sjúkum eru nú oft nefndar **heilbrigðisstofnanir** og að þær stéttir, sem þar starfa, eru á sama hátt gjarnan nefndar **heilbrigðisstéttir**. Undirritaður leggur því til að samheiti Reynis verði fleirtöluorðið **heilbrigðisfræði** (þau heilbrigðisfræðin). Bandaríska heitið Health Sciences Center yrði þá á íslensku **miðstöð heilbrigðisfræða**.

Prodrome

Stefán Steinsson, geðlæknir á Akureyri, sendi tölvupóst og spurði hvort nota mætti nýyrðið **ankenni** sem íslenskt heiti á því sem nefnist **prodrome** á ensku. Stefán tilgreindi meðal annars íslenska orðið **annes** sem dæmi um forskeytið **an-**, en **-kenni** er til dæmis síðari hluti orðsins **einkenni**. Því er til að svara að Orðsifjabókin telur að orðið **annes** hafi upphaflega verið myndað með forskeytinu **and-** og nafnorðinu

nes. **And-** merkir *gegn* eða *á móti* og undirritaður tók því lítið undir tillögu Stefáns.

Nafnorðið **prodromus** finnst í latínu og er komið af nær samhljóðandi grísku orði **prodromos**. Það er notað um þann sem fer á undan, **undanfara**. Íðorðasafn lækna birtir í samræmi við þetta heitið **undanfaræinkenni** um enska heitið **prodrome**. Læknisfræðiorðabækur lýsa því að um sé að ræða einkenni sem er fyrirboði tiltekens sjúkdóms eða kemur í ljós áður en hann hefur að öðru leyti gefið sig til kynna. **Undanfaræinkenni** lýsir því mjög vel, en orðið er langt og nokkuð stirðlegt og því vildi Stefán bæta um betur. Undirritaður svaraði að bragði og vildi byggja á þeirri hugmynd Ensk-íslenskrar orðabókar Arnar og Örlygs að grísk-latneska forskeytið **pro-** sé þýtt með íslensku forskeytunum: *fyrir-* eða *for-*. Þannig varð til nýyrðið **foreinkenni** sem stytta má í **forkenni**. Stefán tók tillögunni nokkuð vel. Skoðanir annarra væru vel þegnar.

Prodromal

Rétt er svo að vekja athygli á ýmsum samsetningum þar sem lýsingarorðið **prodromal** er notað með nafnorði, til dæmis **prodromal period**, **prodromal sign** og **prodromal stage**. Íðorðasafn lækna notar heitið *fyrirboðastig* um þá síðast töldu, en hinar finnast ekki í safninu. Í samræmi við tillögu undirritaðs mætti nú tala um **forkennatíma** og **forkennastig**, þegar vísað er til þess tíma og þess stigs sjúkdóms sem forkenni (ft. prodromata) eru til staðar. **Forkennateikn** gengur sennilega ekki um **prodromal sign**, en vera má að heitið **forteikn** sé nothæft. Með þessum hugleiðingum er undirritaður ekki að leggja gegn heitunum **fyrirboðatími**, **fyrirboðateikn** og **fyrirboðastig**, heldur aðeins að taka þátt í tilraun Stefáns til að finna ný og styttri heiti.

Einkenni og teikn

Íðorðasafnið birtir orðið **teikn** til þýðingar á því sem **sign** nefnist á ensku. Orðsifjabókin segir að nafnorðið **teikn** sé *merki*, *tákn* eða *fyrirboði* og að uppruna og merkingu sama orð og **tákn**. Íðorðasafnið útskýrir **sign** þannig: *Hlutlægur vottur eða líkamlegt merki sjúkdóms sem aðrir en sjúklingurinn geta gengið úr skugga um að er til staðar*.

Þess má um leið geta að heitið **symptom**, *einkenni sjúkdóms*, hefur löngum verið formlega skilgreint sem það huglæga sjúkdómseinkenni sem sjúklingurinn sjálfur verður var við og leiðir til þess að hann kvartar. Læknisfræðiorðabók Dorlands lýsir þannig: *sérhvert huglægt merki um sjúkdóm eða ástand sjúklings, þ.e. það merki sem sjúklingurinn sjálfur skynjar*. Á námsárum undirritaðs í læknadeild lögðu sumir kennaranna ríka áherslu á að rugla ekki saman einkennum og teiknum.

Jóhann Heiðar
Jóhannsson

johannhj@landspitali.is